

VAJDASÁGI KÖZÉPISKOLÁSOK 1968 IRODALMI VETÉLKEDŐJE

kartag nándor

ifjú
áradás
ban
vén
könnyek
elvesz
nek

● **TIZENKILENC** adal, becsel, kanizsal, szabadkal, topolyai, újvidéki, zentai, zombori és zrenjanini középiskola részvételével

● **A BECSEI DÖNTŐ MŰSORA:**
április 27-én: 10-12 óráig a vetélkedő első része
15-18 óráig a vetélkedő második része
április 28-án: 9 órakor eredményhirdetés, díjkiosztás, a győztesek bemutatkozása

● **Becsén, az Ifjúsági otthonban**

● **MINDENKIT SZÍVESEN LÁTUNK!**

Az utóbbi időben szinte általánossá vált nálunk az állandó siránkozás: nincs a Vajdaságban egy épkezláb újság, egy valamirevaló színház, egyetlen említésre méltó kultúrrendezvény sem, s nem is lesz nálunk semmi, mindent a kedvetlenség, erőtlenség szürke porrétege fed, s nemzetiségi kultúránkat bevonja a penész. Főleg idősebb, valami okból fásult, csalódott, kiégett közéleti személyek hangoztatnak ilyet, nem csak a vidéken, hanem kultúrintézményeink szívében is. S a siránkozás közben elfelejtik, hogy a port le is lehet törölni. Sajnos, sokan vannak a klubokban kávé szürcsőlő, elpohosodott illetékesek, akik a kávécsészébe potyogtatják könnyeiket és közben gondterhelt arccal gondolkodnak azon, hogy melyik napon is kezdjék meg a Vajdaság kultúrájának megváltását. S miután megállapítják, hogy itt bizony nincs semmi, kezdve a sajtótól és végezve a tanügyön, kegyetlenül elszomorodott szívvel, hatalmasat sóhajtvá rendelik meg a következő kávé. Kinéznek az ablakon, de csak a szemközti ház kopott falát látják, esetleg egy szemetesládát az átellenben lévő koszos erkélyen. Csak ezt látják... S itt, ezért török meg annyi fiatal tanár, újságíró kezdeményezése, itt lohad le a kedve, lendülete — ezek a Rohamra váró, a kultúrát egycsapásra megváltani akaró Illetékes Sirások temetik el az életképes, de

„kis” ötleteket. Ezért van az, hogy amikor az ember jónéhány tanárral beszél, ilyen „biztató vállveregetést” kap tőlük: csináld csak fiatal barátom, előbb-utóbb te is belefáradsz. Azért van ez, mert a színház-és tribünvezetők csak panaszkodnak, hogy nincs közönség, de meg nem próbálták a közönséggel beszélni; mert a szerkesztők csak panaszkodnak, hogy nincs olvasótábor, de újságolvasót a klubokon kívül még nemigen láttak közelről; mert a rendezvények szervezői csak siránkoznak, hogy nem megy minden rendben, nincs lelkesedés, de a rendezvény részvevőit nem ismerik, nincs meg velük a kapcsolat, lelkesíteni őket meg sem próbálták. Azt pedig nem is kell kommentálni, hogy az újvidéki gimnazista azt sem tudja, hogy Muraszombaton hozzá hasonló, azonos ajkú fiatalok szintén írnak, olvasnak, szavalnak, hogy a csóka fiatal talán még nem is hallotta a zentai középiskolások önképzőkörének hírét, hogy az újvidéki nyolcszáz magyar egyetemista közül hétszázötven nem tudja, merre van és hogy létezik egyáltalán Ifjúsági Tribün, hogy a pecesori fiatalnak még sohasem volt a kezében Híd, hírét sem hallotta az Új Symposionnak, hogy az Újvidéki Rádió ifjúsági irodalmi adását csak azok hallgatják, akik oda írnak is, mert a többi fiatal azt sem tudja, hogy ilyesmi létezik, hogy a — de sorolhatnám, sorolhatnám a

végtelenségig. Minek? Így csak én is siránkoznék csupán, pedig nem ez a célo-m, sőt! Arra akarok rámutatni, hogy mi baja is van szerintem a szétzilált, darabokban álló kulturális életünknek. Ha az ember megnézi, szinte az az érzése, hogy itt minden, de minden öncélú. Ha valahol megvesznek egy Képes Ifjúságot, vagy Új Symposiont, az nem a Forum Lapterjesztő érdeme, ha az egyetemen megalakul egy kis egyetemista kör, az nem az Ifjúsági Tribün érdeme, és így tovább — itt minden, ami csak van, önkezdemenyezésre jön létre, a létező — és sok pénzt fel-emésztő — intézmények mellett. Nehogy azt hidd, Olvasó, hogy én itt a kultúr-intézmények megszüntetése mellett kardoskodom — apage satanas! —, csak azt akarom ezzel mondani, hogy IFJUSÁGI KULTURÉLETÜNKKEL A KUTYA SEM TÖRÖDIK. Az elemi iskolásokat még megmozgatja úgy-ahogy a Jó Pajtás, s a felnőttek is kielégíthetik kultúrsumjukat egy-egy amatőr színelőadáson — nem a városi emberről beszélek — (lásd: Sár-ga csikó, Piros bugyelláris, Kölcsönkért gye-rekek, esetleg — de ez már a tető — a Sári bíró). Fiataljainknak nem marad semmi, csak a Képes Ifjúság és az Új Symposion, ezek pedig sajnos kis példány-számuk miatt nem hatnak nagyobb kör-ben. Olvasóik főleg a középiskolások, akik állandóan ezt hangoztatják: többet, többet,

többet. S a lapok meg eddig nemigen tudtak többet nyújtani.

S elérkeztem tulajdonképpen mondani-valómhoz: ha a fiataloknál van valamilyen rendezvény, leginkább önkezdemenyezésre, önmaguk teremtik azt. S ez még jobb is, mint számtalan nagy, „illetékes-rendezte komoly” rendezvény. Az amatőrizmus lelkesedése nagy erőt ad, s az a tudat, hogy: saját munkámat gyümölcsösé kell érlelnem — nagy dolgokat tud teremteni. Csupán egy hibájuk van az ilyen rendezvényeknek: legtöbbször egy iskola, falu, legjobb esetben egy kommuna határain belül, elszigetelten bonyolódna le. Kár, hogy nincsenek minden városban dévaváryk, akik nagyszerű dolgokat csinálnak egy-egy város keretein belül a fiatalokkal. De kár, hogy nem hágnak fel a látófára, hogy átnézzenek a szomszéd határba: milyen is ott a munka, s átmenjenek egy-egy ötletcserére, közös „aratóünnepre”.

Végre Bécseán pislákol ilyen törekvés. Tizenkilenc középiskola (kilenc vajdasági községből) tanulóinak szemléjét rendezték meg, s ennek éppen abban van a legfőbb értéke, hogy átfogta egész Vajdaság majd minden középiskolását, hogy sok-sok különböző városból való tanárt, önképzőköri elmököt, fiatal tollforgatót egy asztalhoz hozott, hogy a becsei döntőn nem volt ritka látvány két fiatal beszélgetése: a ti önképzőkörötök mit csinál? Hogy csináltátok? Várj csak, felírom!, hogy sok önképzőkör kiküldötte más önképzőkörök címével a zsebében tért haza. A sok magas színvonalú szavalt (merem állítani, hogy több hivatásos színészünk enyhe torokköszörüléssel hallgatta volna a becsei díjnyertes szavaltokat!), Antigone búcsújának nagyszerű előadása Kollár Mária részéről, Soós József, Danyi Magda versei, Szkopál Béla humoreszkje, Komáromi Ágnes nagyszerű kritikája — mind-mind tanúbizonyossága fiataljaink nagy potenciális tehetségének. **ÉS LEHETŐSÉGEINKNEK!** Foglalkozni kell az önképzőkörökkel, legyen az irodalmi, népi tánc, népdal, képzőművészeti, színjátszó, vagy bármilyen kultúrcsoport. S nem szabad bezárkózni csak a Vajdaságba, hiszen Szlovénia és Horvátország fiataljainak szintén van kultúrája, amelyet meg nem ismerünk. Így, lassan, fokozatosan össze kell kapcsolni ezeket a fiatalokat, az önképzőköri cserelátogatások, a levelezés és a szemlék által. S a fiatalokhoz talán kapcsolódnak majd a felnőttek is. S a klubok Siránkozói előtt talán nemcsak a piszkos erkély tölti be a látmezőt, s akkor nem az ötletet, hanem vagy a zsebkendőt, vagy önmagukat temetik... S ez nem késik nagyon sokat. Amint hírlík, a mostani elsőéves magyar szakos egyetemisták öszre át akarják venni ÖNKÉNTES ALAPON az Ifjúsági Tribünt, a Képes Ifjúság Új Hang című irodalmi mellékletének fiataljai pedig a rádió ifjúsági irodalmi adását, ha az öncélú szerkesztést nem változtatják meg és a szerkesztő bizottságot nem szélesítik ki, bojkottálni fogják. Szintén az elsőéves egyetemista hallgatók önképzőköre tervezi öszre felvenni a kapcsolatot az ifjúsági kultúrcsoportokkal. A becsei Vetélkedőt pedig, az Új Symposion és az egyetemisták támogatásával, jövőre általános kultúrsméltóvá teszi a becsei Szentelek Kornél önképzőkör és a községi ifjúsági vezetőség.

Nem kívánok a próféta szerepében tetszelegni, de megállapíthatom (s ehhez nem kell különös jóstehetség), hogy a fiatalok hamarosan kultúrelőnk egyik legerősebb tényezőjévé válnak. Hidd el, Olvasó, nagyon, nagyon türelmetlenül várom!

Messziről csak egy alaktalan, sötét tömeget láttam a járda szélén heverni, a test körvonalai tompán elmosódtak a homályban. Ahogy megláttam, rögtön elfogott valami különös érzés, a döbbenet megállított egy pillanatra, és a lélegzetem elakadt. A neonégök fénye alig ért el addig... Néztam a sötét foltot, és szorongó kíváncsiság fogott el... Néhány lépést tettem felé, a szél felüvöltött. A nyugtalanság egyre nőtt bennem, izgatott forróságot éreztem. Ahogy közeledtem a holttesthez, egyre jobban elvált a járda szürkéségétől, egyre fokozódott bennem a látás... és aztán már egészen tisztán láttam.

A holttest ott feküdt a lábam előtt.

Jobb oldalán feküdt, furcsa, természetellenes helyzetben, felsőtestével a járdán; bal kezével a járdaszegélybe kapaszkodott halálos merevséggel. Fekete lepel borította, arcát hosszú, szőke haj összekuszált tincsei takarták el, a szél dühöngött, és a hajfürtök egy pillanatra sem szűntek meg mozogni. Ahogy megálltam mellette, egyszerre tetőpontra hágtott bennem a feszítő nyugtalanság, furcsa zűrzavart éreztem magamban. A szél összekuszálta hajam. Annaira különös és valóságos volt mindez, annyira titokzatos...

Féltéredre ereszkedtem, és felém fordítottam arcát. A szél elsímitotta róla a szőke hajfürtöket, arca szép volt és hamvas, igazi kedves női arc, duzzadt ajkain rejtelmes, szomorú mosoly, szemei lehunyva — mintha éppen a tavaszról álmodna; csak éppen az ajkak vértelenek, halvány nagyon ez a kedves arc, és halott. És ahogy kezemmel testéhez érek, jég hideg. Természetfeletti nyugodtság sugárzott belőle, titokzatos, megfeszített nyugalom, de annyira távol állt az élettől, a mozgástól, hogy bennem csak fokozta a fojtogató nyugtalanságot, a remegő félelem úgy hánykolódott bennem, mint ahogy összekötözött ember fetreng, ha a sínekre, a vonat elé dobják.

Vállánál fogva hanyatt fordítottam (bal kezén az ujjak halálos görcsbe merevedtek, alig tudtam lefejtani őket a járda szegélyéről), a holt végtagok tehetetlenül követték a testet, és ettől a mozdulattól a fekete lepel váratlanul a test egész hosszában szétnyílt. Ott feküdt előttem az élettelen fiatal női test: combja telt, a combtövéön finom, halvány, légies vonal, törzse karcsú és üde, két kis melle duzzadó, kemény... csak éppen az élet színe tűnt el, bőre halvány volt, kékes egy kicsit, s a mellbimbók egészen színtelenek, áttetszőek. Fájó vonzalom fogott el, a testen nyoma sem látszott a halál bilincseinek, szinte láttam a csípő csábító emelkedését, a combok hullámszínét, a mellek lágy rezzenését, a lehunyó szemek reszketését, az ajkak remegését... és a női test, a vágy mégis feltámaszthatatlanul halott volt.

Most egyszerre elöntött a félelem. Most éreztem először, hogy valami olyan történnik velem, ami ellen védekezni kell. Egyszerre visszatérőnek tetszett ez a néhány pillanat, és a fekete lepellet betakartam a holttestet. A rettegés fokozódott. Reszkettek a lábaim, alig tudtam felállni. Éreztem, hogy most valami olyan titok áll előttem, amit nem szabad felfednem, és vad menekülni vágyás fogott

bognár antal

SZABADKA

a holttest

el, rohannom kellett, elfutni onnan, és örökre elfeledni azt az éjszakát. És akkor egyszerre futni kezdtem, rémült és kétségbeesett futással, csak el. minél messzebb a holttesttől. Falak tántorogtak kétoldalt, hullámszórt az utca, a szél üvöltött. Nem tudom, meddig futottam, a kimerültségtől már nem bírtam tovább, és valahol egy falnak támaszkodtam. És akkor egyszerre világosan éreztem, hogy nem tudok megszabadulni a holttesttől. Újra ott láttam magam előtt, ahogy a járda szélén fekszik. Nem tudtam másra gondolni, hiába menekültem tőle. Szerettem volna elfeledni mindent, de képtelen voltam erre, éreztem, hogy nincs visszaút.

Engem nem figyelmeztettek az emberek, én nem tudtam, hogy valahol egy sötét kis utcában egy holttest vár rám, és nem is kerülhetem el. Soha nem mondták, hogy mit tegyek, és nekem mindent egyedül kell leküzdenem. Akkor, azon az éjjelen már késő volt. Megmagyarázhatatlan összefüggés volt a holttest között és közöttem, ez a holttest rám várt, és nekem volt rendelve, bárhova is menekülnék, egyszerre újra látnám az arcát.

Örült nyugtalanság fogott el, most volt bennem a legerősebb a menekülni vágyás, tudtam, hogy nem hagyhatom ott, ahol először rátaláltam, el kell tüntetnem őt, el kell vinnem őt, elrejtetni, eldugni valahová, egy elhagyott helyre, ahol még nem jártam, és ahová nem tudnék később visszamenni, meg kell szabadulnom tőle! Tudtam, hogy az egyetlen lehetséges megoldást választom, amikor újra visszatérek arra a helyre, és reszkető kezekkel és ügyetlenül karjaimba veszem. Talán ez már nem is ugyanaz az utca volt, ahol először rátaláltam.

Bal kezemmel a térdhajlatot nyaláboltam fel, a jobbal a hóna alatt nyúltam át, és bal karját a nyakamba helyeztem. A szél arcomba fújta haját, orromban éreztem illatát, ajkaimat csiklandozták a hajszálak, és megboroztam. Feje tehetetlenül lecsuklott, és arcomhoz ért a bőre, hideg volt és bársonyos. Nyakamon éreztem jég hideg ajkait. Egyszerre újra elfogott a rémület, rettegtem attól, hogy egyszer már majd nem is kívánok megmenekülni tőle. És hajtott előre a kétségbeesés, sötét kapualjak, útszéli árkok, romba dőlt házak, mind kevés volt ahhoz, hogy megszabaduljak a szörnyű tehetől.

Zuhogni kezdett az eső, minden eső és földszagú volt, és egyre kétségbeesettebben haladtam, minden elázott, az utcák csillogtak a nedvességtől, a holttest hosszú, szőke haja nedves csomókban az arcomhoz tapadt, az elázott fekete selyem csúszkált a bársonyos női bőrön... Éreztem, hogy amióta megláttam őt a járda peremén, valami történt velem, megváltoztam. Mintha valamit elvesztettem volna, vagy megfeledkeztem volna valamiről, vagy mintha egy hosszú álomból ébrednék.

Elömlött bennem a kétségbeesés; nem tudtam, mennyi idő múlhatott már el az éjszakából, talán már éjjel is elmúlt, és még mindig a karjaimban viszem a holttestet, talán már nincs messze a hajnal...

(Egy villám dübörögve a vasúti hídba csapott, és az egész vasszerkezet felizzott egy pillanatra.)

Meg kell szabadulnom tőle még a hajnal

előtt, el kell tüntetnem a holttestet! Már nem voltam ember, csak egy élő, kétségbeesett kiáltás: „Segítsetek! Segítsen valaki! Vegye le vállamról ezt a szörnyű terhet... vagy legalább magyarázza meg nekem, miért nem tudok megszabadulni tőle!”

Emberek jöttek az utcán, műanyag arccal, mind egyforma közömbös arc, szemek üvegszemek, és egyforma hosszú léptekkel, merev mozdulatokkal haladtak el... a torkomból összefüggéstelen, rekedt kiáltások törtek elő, szédültem és támolyogtam... az emberek talán észre se vettek, nem is látták a holttestet a karjaimban, senki sem akart segíteni, senki sem válaszolt. Ők már megszabadultak a holttestektől, melyeket egy viharos éjjelen találtak, vagy soha nem is vették észre, hogy a járda szélén egy holttest hever? Vagy talán ők is holttesteket cipelnek, csak éppen én nem látom, mint ahogy ők sem látják az én terhemet?

Tócsák áradó vizébe léptem, kiszáradt a torkom, és a házfalakhoz támaszkodtam. Már letettem arról, hogy valaha is megszabadulok a holttesttől, és gondtalanul élhetek, de mégis, magam sem tudom miért, tovább vonszoltam elgyötört testemet, tovább, és újra csak tovább. Lassan megszűnt az eső, és már nem sok volt hátra az éjszakából, de bennem még mindig élt a remény, hogy megmenekülök — bár elmúlt az idő, és már nagyon öregnek éreztem magam. A holttest fiatal maradt, ugyanolyan szép volt és hideg, mint amikor megtaláltam. Fiatal maradt, titokzatos és megmagyarázhatatlan, és tudtam, hogy örök titok marad.

Aztán egyszerre végleg elhagyott erőm, megálltam zihálva és reszkető lábakkal, és még mindig menekülni szerettem volna. Lefektettem őt a nedves kövekre, és féltérdre ereszkedtem.

Kialudtak a neonégyek, már világosodott, és bennem még egyszer felébredt a rémület, ez a fojtogató rettegés még nem volt ilyen nagy soha... de már elhagyott minden erőm, és minden érzés csak valami sűrű ködön át derengett tudatomban.

Most ébredtem rá, hogy egész éjjel a holttesttel törődtem, ahelyett, hogy az erdők felé futottam volna, messze, minél messzebb.

Már nem lehetett messze a hajnal, és akkor egyszerre a nő felnyitotta szemét.

„Itt születtem én ezen a tájon
Az alföldi szép nagy rónaságon
Cserebogár, sárga cserebogár!”

Kérem? Hogyan? Tessék? Hogy Petőfi ezt már megírta? Már megint lopták az ötletem. No és aztán? Megírom másodszor. Nem vagyok én olyan buta, mint amilyennek látszom!

Ezen a tájon születtem én itt.
A négy ökrös szekér téglát vitt.
Parkba érve négy ember levevé a kalapot,
A négy ökr lassacskán ballagott.
Lóbogár sárga, sárga lóbogár!

Így még ő sem tudott írni, igaz-e? Hoi-nap reggel megírom a *Talpra magyart*. Azt is megírta? Milyen pechem van! Már a születéssel eloltam az életem. Ha az ember valamire vinni szeretné, akkor ügyeljen arra, mikor születik. Szülessen augusztus 26-án, ki tudja, lehet, hogy kalifa lesz Bagdadban. Török kávé, török dohány, „fél holdvilágos” éjszakák egy kis „háztáji háremgazdaságban”, enyelgés, selyemvánkoss stb. No de én? Szeptember. Tetszett hallani a mohácsi vészről, nemde? Na és a körülmények! Azt mesélik, hogy akkoriban még jó műsorok mentek a rádióban. A bábaasszonyt is úgy kellett elrángatni a készülék mellől, mert pont a *Moha bácsi és a hét törpét* hallgatta. (Valami bűnügyi rádiódrama.) És akkor születtem én. A bűnügyi rádiódrama befejezésekként. Az olló életlen volt, úgyhogy a bába kénytelen volt elrágni a köldökzsinórt. Egyszer meg is mutathatom. Hát lehet ilyen születéssel érvényesülni az életben?

Múltak az évek. Miután kb. 6 is elmúlt, beírtak az iskolába. Hát miért nem hagyták, hogy autodidakta legyek? Még ugyanebben az évben cigányasszony járt nálunk. Az a hír járta, hogy jól jósol tenyérből, csak nem szabad egyedül hagyni a szobában.

— Nem mintha bedőlnek a hülye babonának — mondta jó anyám, aki József Attila stílusban „kosárral a kezében, ment a padlásra serényen. Nem hagyta a dagadt ruhát másra”, hanem szólt a cigányasszonynak: — De dikköje már meg a csávóm tenyerét is.

A cigányasszony megdikkölte: — Sok szerencsét látok, de mintha az életvonala még nem volna teljesen kifejlődve. — Nem is volt, mert elfelejtettem lehúzni a kesztyűmet. Azt mondta, hogy a hallásom olyan, mint a fülemülé. Azóta a fülem már van akkora, mint a 4–5 jól megtermett bőregér, csak a hallással van egy kis baj. Nem baj, legalább öregségemre lesz mire támaszkodnom! (A két botfülemre!) Azt is mondta, hogy „megnyerem nemsokára a főnyereményt”. Igaza volt. Megnyerte. Mind az ötmilliót. Azóta taxin jár és levelez Kovács Apollóniával. Még mindig egydős lehettem a fejemmel, amikor életem kezdett úgy alakulni, mint a fiatal Beethovené. Nagyon fiatal voltam, amikor egy komoly zene hangversenyen (zongora, hegedű meg egymás) felfigyeltek rám. Rögtön hoztam is jött az ügyeletes tűzoltó, és kirúgott a teremből. Állítólag széklábakat fűrészeltem. Nem emlékszem, mert nagyon álmos voltam.

Utána már olyan sivárán, líra nélküliben múltak az évek. Jöttek a rádiótól, televíziótól. (Mikor nem voltunk otthon, a szomszédasszony fizette ki a 2600 dinárt.) Jöttek a filmtől is. Na jó, jó, keskeny filmtől, de akarták, hogy játsszam széles vásznon is, de mondtam, hogy „nagy a fejem”.

Aztán mégis a rádiónál kötöttem ki. Az első ötven szerepben partizángyereket alakítottam, körülbelül így: „Tél van, hideg van. Nagyon hideg van. Direkt olyan »zord«. Hosszú, hideg tél. Er-

szkopál béla

ÚJVIDÉK

Lírai önéletrajz

dő. Boszniai erdő. Éhes farkasok (gyomorkorgás effektusa). Partizángyerekek. Kis futár. Kis futárnak nagy bocskora, nagy bocskorban kis levél. Kis levél... fontos levél! Farkas üvölt, de csóválja a farkát. Kis futár nem tudja, melyik végének higgyen? Farkas még jobban üvölt. Most már nagyon éhes, eddig csak viccelt!

Ősz farkas, rekedt hangon: — Ne bántásatok, a gyerek partizán.

Farkasok kara: — Partizán! Partizán!!!

Gyerek megy tovább. Gyerek nem megy, mert megáll. Zsebébe nyúl, és előveszi a bicsakját. Amputál! Tovább megy. Baj van az idővel. »Megáll az idő, az égen néma álló csillagok.« A földön csak te nem vagy és én vagyok. Megáll az idő, megáll a gyerek. Térdig megfagytak lábai. Előveszi bicsakját. Amputál. Idő kezd múlni. Lassan, de biztosan (időmúlás zaj). Gyerek egyedül a boszniai erdőben. Eszik. Hamuban sült pogácsát, szaloncukorral. Tarisznyából fekete pók mászik elő. Ronda, kereszties pók. Direkt olyan horogkereszties. Gyerek szalad. Szél súvít. A hideg kulminál. Gyereknek hóna aljáig megfagynak a lábai. Zsebébe nyúl. Nincs a bicsak. »Komámasszony hol a bicsak?« Komámasszony a bokor mögött el van foglalva, nem felel. Gyerek kézen állva elszalad a kis faluba. Atadja a kis levelet. Nagy öröm. Káröröm! Kisül, hogy a kölyök japán kém. Ki volt dr. Sorge?

Harakiri, Hiroshima, Nagaszaki: Lejelen-tő zene:

»Oh, kis Szukiaki!«

Vége.

102. szerep: Orosz internátus a forradalom idején. Az egész hangjáték vörös szalagra felvéve.

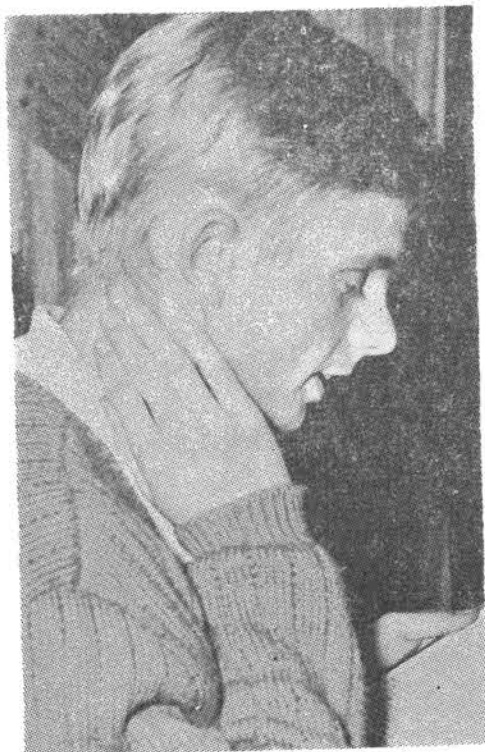
112. szerep: Nyilvánosság, telt műsor. Pardon! Telt ház, nyilvános műsor. Függöny szétmegy, mert „muszaj” neki. Én vagyok a télapó: kis puttony, nagy szakáll. Teljesen szőrös szakáll. Gyerekek dilemmába esnek. Nem tudják, ki az a színpadon: Tolnai Ottó vagy Marx Károly? Kisül, hogy nem hoztam ajándékot. Gyerekek még mindig nem tudnak semmit, de valamit már sejtene. Szakáll lehull, gyerekek kimásznak a dilemmából.

Függöny összemegy, mert kimosták.

Hát ilyen monoton az életem. A pilanatok sem zörögnek már, amikor elvonnulnak. De talán a halálom jobb téma lesz. Igen, abból még lehetne valami lírait kisajtolni. Mondjuk, a vonat alá fekszem. „Mint aki a sínek közé esett.” Nem rossz, mi? De ezek a mai vonatok...

Sokat késnek. Az ember a nyílt pályán ráfekszik a hideg sínekre, és gyulladásba jön a mellhártyája. Mellhártyát ki kell cserélni. *Sirálymellcsontra*. Nem valami lírai. Gondolom, az operáció meg a cserélés. Ha az ember csakugyan úgy líraul szeretné megírni az életrajzát: éhezzen. Az ilyesmit rendszerint úgy csinálják, hogy nem csinálnak semmit. Lehet passzussal és passzus nélkül. „Nichts Geld.” Nichts kenyér. A baj 24 óra múlva kezdődik. Tünetei: lírai üresség, lírai gyomorfájás.

Fájdalmainkat leírjuk, díjat megnyerjük, enivaló. „Kolko otyes!” De hogy éheznek, amikor van mit a tejbe aprítani?

tóth leonárda

ÚJVIDÉK

REGGELTŐL DÉLIG

ÓRÁK ELŐTT

Ott éjjelek
ahol az élő
már nem él-
ne lássam
azt a Napot
mely nem ad meleget
se fényt.

ELSŐ SZÜNET

Kék
ég
kékég.
Ég
kék
égek a szemed

Kő
kemény
kőkemény.
Kemény
kő
kemény kő a szíved.

TÍZPERCBEN H. GYÖRGYNEK

Mint égő gyertyafény vibrálnak
szemeid a szememben.
Talán az enyéme e füzes szemek!
Vagy délibáb „játszik a fák fíncein!
Félve fogom őket a harmatos fűben,
hagyom, hogy kihűljenek, mint a feketekávé
s utána a gödrükbe nézek.

HARMADIK SZÜNETBEN

„ESKÉSETT VÁLASZOM”

Szivárványszínű ég alatt
mosollyal, feketevízű folyópartok
várnak,
zárnak
ölkükbe kopasz koronájú fák,
leveleik csörögve hulltak a semmibe.

Nekem nem fáj az elhullt falevél sorsa
s az sem,
hogy egyedül maradt,
mezíten fák alatt
hervadt levéllillat!

Nekem az idő sem fáj
pedig elszaladt
nekem már az sem fáj,
hogy Te is éltél
most pedig csak vagy.

HAZAINDULÁS ELŐTT

Görcsös kéz
simít végig a hinfalovakon,
sörényüket felborzolja
a grafit motorjumnak ingere.
Valaki indulni készül...
s lezuhan a semmibe!

bózsa pál

BÁCSSTOPOLYA

MOZAIK

Langyos áradat a pirkadás szárnyai alatt. —
Aztán kaptárbőrfőnök bádogtetején cikázott a [szemfény],
amit néha magával rántott egy kiröppent [munkás].
Rabolni ment a rablót, csalta az illatcséve.
Az élet csobogását messzire hajította a szél a [tavaszi fesztelenségben].
Rajtólódzó bimbóvágók, rügyalom-képek
[szótták a leendő élet titkait]:
frissesség szökken mindenütt a fűszálakból.
Majd hangosan kiabáltak az öröm hóhérai,
vörös arcukról kajánság sirt, miközben
nyakunkra fefték a hurkokat. —
Aztán hosszú sorban jöttek az istenek,
s míg nézték az emberiség lengő tetemét,
vitafozoktak... Nem tudták újra levelezni az [életképletet].

takács ilona

ÚJVIDÉK

PILLANTÁS A JÖVŐBE

Az izzó fejű szörny,
már vörösen és parázslón
ufat vágott magának az
ég-ufába.
Már álmot páráztak a méhek.
s virágporos csápjával vonzott
a falon túli élet.

A fal leomlott...

Mögötte imbolygó jövő kertje.
Akár a végtelenség nyílt volna meg.
Idegen félelem.
Halk, unszó, jeges,
személytelen félelem.
Fel sem fogható, láthatatlan,
fapinthatlan félelem,

mint roppant szivattyú
hangtalanul szívja erekből
a vért,
csontokból a velőt.
Minden elhomályosul;
hullámmá alakul át.
A körvonalak elfolynak, feloldódnak
és feszívódnak a néma szivattyúkba.
Minden visszaváltozik határtalanná.
És ez nem halál;
valami szörnyűségesebb felosztás
az Én vége,
értelmenlen atomok kavargása:
a semmi.
Boszorkánytáncot járnak a gondolatok.
Zsongás, bizsergés a fejemben.
Méhek
zümmögnek, keringnek köröttem.
Élek!
Zümmög, zsong, lágy zenét játszik
ez az érzés.
Muzsikát.
Álmod.
Muzsikás álmod páráznak a méhek.
Élek...

színes életképek

Komáromi József Sándor: *Jó szó*,
Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1967.

A jugoszláviai magyar irodalmat nemrég egy újabb kötet lepte meg és hozta zavarba: Komáromi József Sándor *Jó szó* c. könyve. Nehéz lenne érzékeltetni a könyv megjelenése okozta visszhangot és azt a felélénkülést, amelyet kiváltott.

Régi vágású, múltból jövő ember hangja kapott helyet ebben a kötetben. Újszerű írói módszerről nem beszélhetünk, ám derűs, letisztult élettartalomról igen. A szelíd, de férfias derű, a világgal szüntelenül küzdő ember folytonosan jelenlevő és megoldhatatlannak tűnő problémái, a változatos kifejezőmódon átszűrődő mesélőkédv teszik közvetlenné ezt a férfikor nyarából mesélő író. Megjegyzem: ezek a jellegzetességek rokonszenvet váltanak ki iránta. Erződik a kötetben, hogy Komáromi József Sándor annyit adott benne, amennyire képes volt. Benne van a sorokban akarateréje, kikülönítéstől és meg nem értéstől tartó lény, az új világban egy kissé idegenként mozgó ember gondolatszféra.

Történeteiben az élet apró motívumait keresi, az indítékokat, a tettek kibogozhatatlannak tűnő magyarázatait (*Egy kétség röntgenképe*). Jelentéktelen tettekből, életképekből próbál összeállítani egy egész és sokszínű életmozaikot. Ez a kísérlete többé-kevésbé sikerül is, csupán az a kár — s ez csökkenti műve értékét —, hogy történetei sok helyütt émelygősen édesek, vagy indokolatlanul áttérnek a mesék világába.

Komáromi József Sándor munkásságának legújabb termékeit gyűjtötte össze a *Jó szó* c. kötetbe. Összegyűjtött elbeszélései 1963–1967-ig íródtak. Témájuk a motívációktól irányított kisember-életek, életszakaszok. Ezeket festi meg ironikus színezetű szeretettel. Ez a szeretet meg akkor is érződik, amikor a kispolgári vonásokat rajzolja. Mégsem segíteni akar az embereken, csupán fényképet tart eléjük, miközben szomorúan vagy kesernyész mosollyal figyelni őket.

A kötet visszhangja erős volt. A közelmúltban már megjelent róla jó néhány kritika, véleménynyilvánítás — Utasi Csaba, Herceg János, Gion Nándor, Gerold László és mások tollából. Csak a legszembeütőbbeket említem, hogy segítségükkel ábrázoljam a *Jó szó* alkotott vélemények grafikonját. A legelmarasztalóbb Utasi Csabáé, a grafikon legmélyebben fekvő pontja. A másik határpont Herceg Jánosé. Az ő méltatása sem elemző szándékkal íródott, inkább csak afféle köszöntő. A szakadék az egyes kritikák között értékelési szempontból akkora, hogy

kezünkbe kell venni a könyvet: győződjünk meg magunk a valóságról!

A megjelent kritikák mégsem elvetendők, mert alapjaiban világítanak rá a probléma lényegére: a *Jó szó* olyan mű, amely bár tartalmában és formájában egyaránt megbolygatta a vajdasági korizlést, mégsem tudott felülkerekedni ebben a harcban, mert benne is megvan az esztétikai hatást és értéket csökkentő hiba. Éppen a *hogyan?* és a *miként?* kérdésére adott válaszában. Korunkba, jelenünkbe már nem illeszthető be a romantikus vagy a romantikus színezetű stílus (*Vitorlaszárny*). Ennek valószínűleg Komáromi József Sándor is tudatában van. Írásaiban a közös emberi motívumok, az érthetlenné váló pszichológiai problémák még akkor is felültenek, amikor önmagáról beszél. Határozott egyéniség, kissé túlzottan is érzékeny, a maga igazában biztos ember bontakozik ki bennük, akit azonban nem láthatnánk teljesnek még egy fontos tulajdonságának ismerete nélkül: érzi, hogy lappang benne egy titkos hiba, amely miatt kénytelen elszenvadni néhány kellemetlenül érintő gesztust a világtól. Vannak olyan történetei is, amelyek első pillantásra felszínnek tűnnek, s bármennyire kézenfekvőek is, az értelmüket csak mélyebb átgondolás után láthatjuk világosan. Teljes megértésükhöz élettapasztalat és fogékony emberismeret szükséges. Az elbeszélések halovány, eimósodó tónusa ezt feltétlenül megköveteli (*Hol az az ember!*, *Az elnök meg a pilóta*). Hisz Komáromi világa elsőként színeiben mutatkozik jellegzetesnek. A színek alatt azonban ott rejtőzik a realitás, csak az a baj, hogy a túlságosan élénk színek megváltoztatják vagy teljesen földeríthetetlenül eltakarják. Másutt meg a körvonalak annyira erősek, hogy a legcsekélyebb aktivitást is megvonják az olvasótól.

Komáromit a rokoni kapcsolatok egész rendszere köti a világhoz. Fel-felbukkanó gyermekkori élményekkel igyekszik kifejezni az érzelmi vagy gondolati tartalmakat (*Vitorlaszárny*, *Színházi látcső*).

Egész kötetét végigkíséri a szülőváros-hoz való ragaszkodás. „Templomtorony-perspektívának” nevezzük az ilyen megrogzított helyhez kötöttségből látható írói világot, ám ha meghallgatjuk őt, már nem vagyunk képesek ilyen egyöntetűen elítélni: „Azt hiszem, ha nem volna ez a megvesztegető zöldje, akkor sem bírnék elszakadni fatornyos hazámtól. Egyetemista éveim alatt valahogy elviseltem a nagyváros idegenét, azt azonban el sem

tudtam képzelni, hogy végképp másutt telepedjek le. Ha melegebben akarom megfogalmazni, hűségnek nevezem, ha hidegebben nézem, tehetetlenségnek látom ezt a ragaszkodást” — mondja, majd így válaszol kétségeire: „Talan éppen az életemből hiányzó folyó indokolja ezt a jellembeli erényemet, vagy ha úgy tetszik, gyarlóságomat. A tovahömpölygő hullámok vándorlásra készítetik a folyó menti embert, engem mozdulatlanúságra intett a csatorna állóvize.”

Ez az író szereti az irodalmat, ám a puszta szereteten nemigen jut túl. Úgy látszik, nem is akar: „Bármennyire szeretem az irodalmat, bármennyire izgatnak titkai, elpusztulni mégsem akarok ragadozó, moszatai és roncsai között... éber agyvelővel bukok alá az olvasás feneketlen mélységeibe (hajnali órán, felkelés előtt), minthogy nemcsak élvezem az irodalmi alkotás varázsát, de engem is csábít a művészek torz megszállottsága.” Ő azonban nem érzi magát művészek, inkább az élet művészetbarát küzdőjének. A művészet értelmét így látja: élni és mellékesen élvezni a művészetet, mert a művészet gazdagabbá teszi az életet. Ez kicsit illúziókban végződő életszemlélet ez. Hallgassuk meg őt: „... Kornél izig-vérig művész, én meg józan polgár vagyok. Az ő vezérlő gondolata ez: »Az élet amúgy sem ér semmit, nem kár egészsébe odatolni a nagyszerű művészetért.« Az enyém épp a fordítottja: Az élet mégis a legnagyobb érték, semmiféle művészet meg nem érdemi, hogy feláldozzuk érte!”

Életbölcseleti megállapításnak jó, de írói hitvallásnak korlátolt. Érthetetlen, hogy valaki különválasztja a kettőt, életnek meri nevezni a földön eltöltött idejét, amelyből hiányzik a művészet.

Komáromi könyvére ez a megállapítás illik legjobban: tarka, színes írások. Írójuk mint ember — világos, tagadhatatlanul magasztos elvű. Az élni tudás vágyát, az ember erkölcsi tisztaságát tartja legfontosabbnak az életben. Az emberben azonban lemarad a művész. A romantikus élethelyzetek és megoldások cigarettafüstszerűvé könnyítik ezeket az elbeszéléseket, nem tudnak tartós esztétikai élményben részesíteni. Úgy érezzük, a mesék jobban megállják a helyüket, az író közvetlenebb tud lenni a gyerekekhez, mint a felnőttekhez. Az elbeszélések is megmaradnának, sajátunkká válnának teljesen, ha a *szép*, a *felszíni csillogás* mélyebb gyökerű volna, ha nem szakadna ki belőlünk már az első elolvasás után.

Chateauneu 1964-ben megjelent regényének a *Les Lettres Française* kritikusa „szép, tiszteletre méltó, pompás sikertelenséget” jóslott. A *Tűzoszlopok* ennek ellenére mégis nagyobb visszhangra talált, mint az író első regénye, az *Acélhárfa*. Chateauneu műveinek gyújtópontjában a munka valósága áll. Talán ezért jóslottak a kortársak kudarcot könyveinek, ismerve a francia olvasóközönség polgári összetételét és ízlését, mely a Sagan-izű szerelmi háromszögek hagyományos krónikáinak hódol, bestseller példányszámú sikerekkel.

Regényeinek mondanivalója és a reális ábrázolás arról tanúskodik, hogy a hősök minden szava, minden cselekedete a személyes tapasztalat elemeiből szövődik művészté. Az *Acélhárfa* Armelin Lé vignacq ötvenöt évének azt a hetét mondja el, melyben a Bordeaux környéki üzem vasmunkása, életének koronájaként, először megy hangversenyre. Ebben a tragikusan nehéz életben az író édesapjának történetét sejtjük.

A *Tűzoszlopok* is a munkásélet alapvető drámájáról szól, arról a keserű, sokszor fájdalmas viszonyról, mely a munkást munkájához köti. „Egy ember életéről szól ez a regény, Laurent Ksawiéry műszaki rajzoló egyszerű életéről. Egy ember élete azonban sosem egyetlen, különválasztható emberi sors. Hozzá tartozik a környezete, a család, a barátok, a munkatársak, a táj...” (Rayman K.)

A regény mandanivalója harmonikusan szélesül, távlati nemcsak egy ember életére szorítkoznak, hanem egy egész életforma, az észak-franciaországi munkások életének ábrázolására, hogy végül is a munkásosztály létfontosságú kérdéseire keresve a megoldást, egyetemes jelentőségűvé teljesejnek. A helyszín az óriás kohók morajló, lángoló, félelmetes világa, ahol az emberélet csak lényegtelen kis tényező, melynek létezését vagy eltűnését egyedül a statisztika regisztrálja. A szereplők pedig a hatalom, a kohók, a szakadatlan munka alárendeltjei: a munkások.

„Volt idő — írja Heinrich Böll —, amikor egyáltalában semmi sem számított irodalomképesnek, ami nem volt nemesi; volt olyan is, amikor forradalomnak számított, ha valaki méltónak talált egy kereskedőt a költő tollára; azután jöttek azok a gazemberek, akik még a munkást is irodalomképesé tették, művészetképessé; és közben voltak olyan művészeti elméletek is, amelyek mindent, ami nem a dolgozó osztályról szólt, méltatlannak tartottak az irodalomra.”

thomka beáta

ÚJVIDÉK

a kohók poézise

ROGER CHATEAUNEU:

TŰZOSZLOPOK, Magvető, Budapest, 1967.

Felesleges lenne hangsúlyozni, hogy Chateauneu ennek az utóbbinak követője, de határozott művészi egyénisége által nem a sematikus, sablonos munkásirodalom művelője. Tárgyi világa és prózája is, mely a költészet és a próza határán áll, József Attilára emlékezteti; „vasszínű” az ő égboltja is, „komor ég”, ahol a munkás kén- és vasgőzökön kívül mást nem lélegezhet, kormos, megfakult, színtelen színeken kívül mást nem láthat, „kellemtelen munkán” kívül mást nem végezhet, a munka felelősségén kívül mást nem érezhet, mert fennáll a veszély, hogy életét a kohókból kiömlő acél ragadja magával. S ez a vidék, ez „a tűz az éjszakában, és ez a piros eső az utcákon, ahol a gyári emberek járnak az idők végezetéig”, a zúgó, forró kemencéknek ez a közelsége, savanyú íze, mely kenyérük ízébe is belopakszik, összenő, összeötvöződik a lelkekkel, s itt a vöröslő ég alatt találják meg „szabad emberi arcukat”. Mártírok ezek az emberek, akik a gyárak salétromos falai között kell leélnék életüket, mert „a gyár a számkivettség minden gyötrő gondolatát magába foglalja”.

„Fehér fény áradt szét, mint pitymalatkor egy tisztáson, amikor a fák kezdenek kirajzolódni az opálos mélységű légben. Fákhoz hasonlítottak a nagyolvasztók, és az utakon az emberek ködös csapásokon járó vadászokra emlékeztettek. Így idézi fel a gyári kora hajnal az erdő képét, és a friss illatokat, pedig mindez csak ábránd, vágyálom. De van a hajnalnak egy órája, amikor még a vas is megmutatja, hogy él. Harmatfátyol a rozsdán — sárga virágszál az oxidált kavics-ágyban — olykor egy odatévedt sárgarigó tolla —, ezek a pusztaság mosolyai.”

A mondanivaló így nem széles sodrású történetekben bontakozik ki, hanem lazán összefüggő hangulatokban, szituációkban, helyszíni leírásokban, a munkások életérzésének költészeté alakításában. Az író nem elégszik meg mindezzel: tisztán látja a problémákat és gyökerükben keresi a bajt. A munkafeltételek alapos megjavításáért áll ki. Követeli, hogy ne csak „a tűz legyen az ő osztályrésük a szépségből”, hanem legyen meg teljes emberi méltóságuk. A leghumánusabb és legkövetkezetesebb emberszemlélet az övé. Művét az emberi szolidaritásért vívott harcba építi szervesen belé... „Ne legyenek több, mint egy csepp a tengerben, de tudjam, ó, igen, tudjam, hogy az emberi megaláztatás egyetlen cseppje, a tenger egész haragját magában foglalja.”

fazekas lászló
ZRENJANIN

hajsza

Egy igazán jó film értékei akkor a leg-szembeötlőbbek, ha vele párhuzamosan egy másik, hasonló témájút is szemlélhetünk, és összevethetjük erőnyeiket. Ilyen alkalom adódott nemrég. Míg mozijaink műsorán a *Hajsza* volt, ugyanakkor tanúni lehetünk a *Hosszú, forró nyár* c. sorozat egyre ismétlődő álkonfliktusai szerencsés megoldásának. Közös bennük az, hogy mind a kettő az amerikai Délen játszódik, és hasonló emberi problémákat feszeget, de különböző módon és sikerrel.

Megszoktuk már, hogy a nagy nevekből álló színészgárda leginkább arra szolgál, hogy megpróbálja eltakarni a mű silányságát, s ha lehet, némileg növelje értékét. A *Hajszát* nézve kellemes csalódás éri az embert, bár az átlagnéző felületességével szemlélve olyan, mint a többi szokványos akciófilm, az ő igényeit is kielégíti.

Egy déli kisvároska volt lakója, Baber Reves megszökik a börtönből, és hazafelé tart. Megindul utána a hajsza, de egészen széles méreteket ölt. A városka majd minden lakójának van valami köze Reveshez, hacsak közvetve is, hisz tudják, hogy miattuk ült idáig. Egyesek életének néhány mozzanata szorosan kapcsolódott Reveséhez, ezért nem engedhették meg, hogy a rövid idő alatt megalapozott biztos társadalmi helyzetüket egyik napról a másikra kérdésessé tegye hirtelen felbukkanásával. A gyámoltalan Baber még

véletlenül sem akar ártani senkinek sem, mindössze egy kis biztonságra vágyik, és feleségét szeretné látni.

A rendező, Arthur Pen, átfogó képet ad az amerikai kispolgárok életéről, köntörfalazás nélkül bemutatja, és ugyanakkor el is ítéli életmódjukat.

A film főmotívuma az említett ifjú könnyörtelen lebuktatása, de emellett felszínre kerül az emberi gyarlóság általánosabb rajza is. A rendezőnek alkalma nyílt feszegetni a fajgyűlölet kérdését. Láthatjuk, mennyire nem ember a néger a kispolgárok szemében. Érdekesen kategorizálja ezeket a nyárspolgárokat. Az első csoportba tartoznak azok, kiknek semmiük sincs az elengedhetetlenül szükséges anyagi javakon kívül. A középső csoportban levőknek megvan mindenük, anyagiakban nem szűkölködnek, csak éppen névre lenne szükségük és megbecsülésre. Tudják, hogy ezt nehezen érhetik el, vágyódnak a harmadik, legfelső osztályba. Szeretnének olyanok lenni, mint azok. Mivel nincs tekintélyük, egetverő orgiákkal próbálják kárpótolni magukat. Mesterien rajzolja a rendező a kispolgárság legbrutálisabb és egyben legvisszataszítóbb rétegét is. Számukra csak az ököl törvénye áll fenn, s az erősebb jogán teljes anarchiát vezetnek be. Embri tulajdonságaikat elveszítik a nagy hajszában, amelyet találóan benső éle-

tükre is vonatkoztathatunk, arra a vágyra, hogy minél hamarabb afirmálódhassanak.

Ez élv- és pénzhajhászok között ott áll a törvény őre (Marlon Brando). Brandónak sikerült teljes egészében a rendező elképzelései szerint, plasztikusan ábrázolni az egyedül álló, küzdő hőst.

Az emberiség és törvény nevében megpróbál ellenállni a tömeghisztériának, de magára maradt és tehetetlen a tömeggel szemben. Nagy drámai harcot vív, de hiába. Szükségszerűen el kell buknia. Ha nem is emelkedhetett felül, mégis győzött. Erkölcsi győzelmét nem teszi kisebbé az sem, hogy végül kénytelen elhagyni a várost, saját benső hangjára hallgatva. Brando egyszerű, de valójában hatásos játéka minden elismerést megérdemel.

Van a filmnek még egy nagy pozitívuma, mégpedig a jelleme megformálása. Minden egyes szereplő jelleme kikristályosodik előttünk, és ebben nagy része van a felvételezőnek is, ki a képsorok segítségével élénk varázsolja az ember lelkében dülő viszályokat.

A *Hajsza* egészében véve kitűnő film, a rendező komoly segítőtársakat talált Marlon Brando, Jane Fonda, Dickinson, Robert Redford személyében. A film sikeréhez ők is hozzájárultak nagyszerű játékkal.